

Г У Д Р Э Т Л И Х А Л Г С Э Н Э Т К А Р Ы

Б. Мәнсуров.

Муғам мүдриклик мәктәби, чохсәрарлы ээка үмманыдыр. Онуң эзэмәтнин миҗаслары интәһасыздыр; эһатә, дәринлик вә жүксәклик өлчүләри һеч нә илә мугајисәзә кәмир. Бу мөһтәшәм, һејрәтамиз җарадычылыгы ирси Азәрбајҗан халг тәфәккүрүнүн ән бөјүк мөчүзәләриндәндир. Муғамла халгымызын варлығында, маһијјәтиндә, руһунда инкарәдилмәз диалектик бир вәһдәт, үмумилик вардыр. Бурада халгын җарадычылыгы дүһасынын ән үстүн чәһәтләри, онун бәдиһи тәфәккүр хусусијјәтләринин надир ујғунлуғу дәрин көк сәл мәшһүрдыр.

Бүтүн бунларын муғамда ифадәли тәрзәдә чанландырылмасы сон дәрәҗә мурәккәб просесдир. һәгиги муғам ифачылығына өзүнү һәср едәнин җаршысында чох чәтин вәзифәләр дурур. Муғамы тәкрарсыз бәдиһи дәјәри, бөјүк идраки имканлары, диггәтлә дүшүнүлмүш вә мукәммәл әләғәләндрилмиш нормалары, һәјәтын чохчәһәтлијнә, мурәккәблијнә вә естетик зәнкинлијнә максимум җахынлығы бахымындан җусурсуз сәсләндирмәк ифачыдан фитри истеҗад, мүстәсна мәһарәт, зәрури практикы вә нәзәри һазырлыгы, жүксәк вәтәндашлыгы шууру, хусуси җарадычылыгы фәрдијјәти, эәмкарлыгы тәләб едир. Белә бир фикрә гәлбән инанмаг ләзымдыр ки, тарихи муғамын тәләјиндә һәлләдикә симаја чеврилмиш гүдрәтли Азәрбајҗан ханәндә вә сәзәндәләри ән әсас вә чох мүһүм чәһәтләри бахымындан онун һәгиги җашадычылары, тәкмилләшдиричилиәри, нур сачдырычылары кими даим ин-

тенсив җарадычылыгы жүксәлиши кечирмиш, һеч вахт өз мөҗгәләрини әлдән вермәмиш, һәмишә жанрын тәләбләринә эәсәланмышлар. Ондар муғамда милли үслубун көклү хусусијјәтләрини көз бәбәји кими горујуб сахламагда, зәнкинләшдирмәкдә инадкар тәквид, нумунәви фәдакарлыгы көстөрмишләр. Муғамла јениликләри бөјүк бир әһтијаткарлығыла, әтрафла дүшүнмәк, өјрәнмәк вә дүјамагда тәтбиғ етмишләр. Зәрурәт олмадан, мәнтиг тәләб етмәдән муғамы чидди әләһәләрә зәнкинләшдиризмәшләр. Уау муғам сәрәфларынның җарадычылыгы сәрбәстлији, өлчү һисси вә кејфијјәт үзәриндә ки чиддиләклиәри илә там бәрәбәр олуб. Индикли мәрһәләдә сабитликлә динамиклијин белә бир дахили диалектик вәһдәтинин мүкәммәл тәһәһүрүнә республиканын халг артисти, мәшһүр тарзән Бәһрам Мәнсуровун сәнәтиндә раст кәлири. Бу инандырычы, дүшүндүрән вә дәрин тәсир бағышлајан сәнәт диггәтлә јанашлыгда гәти гәһәтә кәлирик ки, Б. Мәнсуров уstad сәләфларинә ән чох бәһзәһи ифачыдыр. Классикләр онун гәлбәндә дәрин һиссләр ојатмыш, һәфизәсиндә силинмәз изләр бурахмышдыр. Б. Мәнсуровда сечидиј сәнәт јолуна, надир милли истеҗадларла фанатик сәдагәт, кечмишин вә индинин сыи әләғәсинә һејрәтамиз чәһд вардыр. Шөһрәтләри кенши миҗасда әкс-сәда тапмыш ханәндә вә сәзәндәләрин ән башлыча тәләбләри, апарчылы принципләри тарзәнин чалғысында үзви характер алмыш, парлаг фәргләндиричи әләмәтә чеврилмишдыр. Умумијјәтлә, Бәһрам

Мәнсуров сәнәти классик муғам ифачылығында дәрин көк сәлмыш гүмәти нә варса, һамысынын новаторчасына дазәмишдыр. Там сәминијјәтлә етираф етмәлијик ки, сәдасы узаг әсрләрдән кәлән муғам һазырда өзүнүн чаны, руһу, чөһәри сајылан бүтүн фитри кејфијјәтләри, ән дәрин җанунаујғунлуғлары, зәрури шәртләри, тәһриф олунмамыш, сон нөгтәсинә гәдәр дәгигләшдирилиб кәмилләшдирилиш нумунәви ифә үслубу илә јалныз бу сәнәтдә јашајыр. О муғамлардакы милли бәдиһи тәфәккүр хусусијјәтләринин спецификасына даһа дүзкүн, даһа ајдын нәзәрә чарпдырыр. Муғамын мәзгинә, тәбиәтинә, идраки маһијјәтинә, гәрибә диалектикасына җоушмаг гәбилијјәтинин, бачарығынын зәрурилијини бүтүн чиддијјәти илә ашкарә чыхарыр. Б. Мәнсуров муғам һаггындакы фикирләри, тәсәвүрләри һеч вахт јанлыш истигамәтдә јөнәлтәзмәшдир. һәмишә классикаја сәдагәтиндәки сабитлији һәр чәһәтдән мөһкәмләтмәк җағғысына тапмышдыр. Елә буна көрә дә Бәһрам Мәнсуров бизим күнләрин муғам билијинин вә ифачылығынын ән жүксәк зирвасын тәчәссүм етдирир. Онуң чалғысы ән кәмил, ән тәләбкар дилләјичиләрин сәвијјәсинә, әгидәсинә, зөвгүнә там мұвафигдир, муғамы өјрәнмәк, муғам нәзәријјәсини ишләјиб һазырламаг үчүн олдуҗа јарарлы «дәрслик», етибарлы мәһбәләрдәндир.

70 јашлы тарзәнин сәнәтә илк уғурлу адымыны атдығы күндән 50 ил кечир. Бу мүддәт әрзиндә онун үнванына җануни ифтихар һисси доғуран сөзләр чох дејилимшдир. Дәфәләрлә гејрд едилмишдир ки, Бәһрам Мәнсуров муғамын ечәзкар сәррәларинә дәриндән бәлә олан гәбил мусигичиләр нәслиндән чыхмыш, ушаг вә кәңч јашларында ифасы һәдсиз марагда диләнилән сәнәткарларын чәзибәси илә сәһирләнмиш, онларла дәрин бир мәһбәбәтлә бағланмыш, ирси вә сәсиоложи әмилләрин күчлү тәсир алтында формалашмыш, мукәммәл һәјәт вә сәнәт тәһсил алмышдыр. О, сон дәрәҗә көркин әмәклә долу чох мәһсулдар җарадычылыгы јолу кечмиш, мәшһүр ханәндә вә сәзәндәләрә чини-чининә чалыб чағырымышдыр. Эһатә олундуғу җајнар җарадычылыгы мүһитиндә сәнәтин мүхәтәлиф сәһәләри вә нөвләри илә җаршылашмасы Б. Мәнсуровда диггәт вә сәјләрини әсас мәсәләләр әтрафында чәмләшдирмәк, әмәјинин сәмәрәсини даим артырмаг гәтијјәти һасил етмиш, тарзәнин фәалијјәт мејданынын кенишләnmәсинә зәмин јаратмышдыр. Б. Мәнсуров үмуми мәғсәди, нәјин зәрури олдуғуну ајдын баша дүшән, сәнәтин чәтин сынағларына таб кәтирән, һеч вахт тәләминдән ајры дүшмәјән, ихтисас чәрчивәси даирәсиндә тапаныб галмајан, муғамын мүғәддәтәри вә кәләмәк тәләји үчүн өзүнү там мәс’үл һесаб едән чохсәһәли вә мүхәтәлиф аспектлә сәнәткар кими танынымышдыр. Беләликлә, тарзәнин тәрчүмеји-һалы, җарадычылыгы јолу, әсл сәнәткар ләјагәти, онун мәшһүр сәләфларинә бөјүк мәјарла јанашмасы, чалғысында муғамын һикмәтини, бакаратәни, тәрәвәтини, тәкраролун-

маз милли оријиналлығыны вә әбәди мүасирлијини горујуб сахламасы бөјүк сәнәт хөшбәхтлијиндән, хәбәр верир. Онуң чалғысыны диггәтлә дилләмәк муғамы дүзкүн мәнимсәмәдә, ону јашамагда, муғамын дәринликләринә енимдә маһак дашыдыр. Одур ки, бу чалғынын һәр васитә илә арашдырыб нумунә көстәрилмәсиз бөјүк әһтијач вардыр. Онуң конкрет бәдиһи вә сәнәткарлыгы мәсәләләриндән сөһбәт ачаркән ашағыдакылары хусуси олараг нәзәрә чатдырмағы ләзым билирик.

Бәһрам Мәнсуровун һәр чәһәтдән билурлашдырылмыш вә инандырычы суратда эәсәландырылмыш чалғысы тутумлу—эһатәлидир. Мүтләг дәгиглијә, епик хусусијјәтә, чохелементли структура маликдир. О, гәтијјән мөвчуд стандартларла сымгајыр, тамамилә муғамын мөһкәм мәнтигинә эәсәланыр. Бәһрам Мәнсуров бәсирәтли тәфәккүр, дәрин вә чидди интеллект, фәал, објектив дүшүнчә, бүтөв, сағлам, бәдиһи тәбиәт саһибі олдуғундан расионаллыгы вә дәрин ифадәлилик онун сәнәтинин фундаментаг хусусијјәтини тәшкил едир. Бурада мәнтиги тәфәккүр, һикбиллик сөвг—тәбиис, сәс пәлитрасынын надир мүхәтәлифлиги вә зәнкинлији, парлаг образлы җаршылашдырмалар һөкми сүрүр. Бәһрам Мәнсуров сәнәти емоционал тәсир һипнозу дејилдир. О, емоционал импрөвизасијадан, сәс сәлринин архасынча дүшүб кетмәкдән, сүңи јолларла драматик көркилик јаратмаг, фикирләри, тәләтүмә кәтирмәк мејлиндән чох узағдыр. Тарзән сәс әләдәчиси, јандырыб-јахмаг дәрәчәсинә гәдәр «амансыз» олмасы, чалғысынын арасыкәсимәлз сәс ахыны, ифрат ширинлији, зәрифлији, ифрат әһәкдарлығы илә фәргләнмир. Б. Мәнсуров өз әгли илә истәјинә чәтән сәнәткардыр. Илһамын гулу дејилдир. Онуң ифасында һәр шәј тарзәнин дүшүндүјү кими алыныр, ағла, шуура, мәнтигә эәсәланыр. Онуң сәрт, мөһкәм сәнәткар инадкарлығы вар. Тарзән ифа просесиндә чох тәмкинли, гүрүрлү, гәтијјәтлү, өзүнә нә дәрәҗә инамлыдыр. Чаркәнли сифәтиндә кәдәр, тутуналуғ, күсүналуғ, сојулуғ, кинајә, ироник тәбәссүм, әдәбазлыгы бұрузе вермир. «Ирадәсиндән асылы олмајан бир иши мәчбүријјәт җаршысында кәһнә» адам тәсирі бағышламыш. Јалныз идракын чевиклији вә һәссәслыгы, гүдрәтли сәләфларынның чох күчлү давамчысы олмасы, муғамын ади бәдиһи принципләринә дәриндән бәләлији, үрәјинин мүғәддәс һиссәләрә долулуғу она мәһсулдар чалғы имканы, сәңијјәви оланла јазыры вә кечичи оланы әргәләндирмәк бачарығы вериб. Б. Мәнсуров сәнәтиндә тәфәккүрүн динамикасы һәмишә емоционал ахына, чәрәјана үстүн кәлир. Бурада ујғунлуғун тапыла билмәдији јер, һиссијјәтин шидәти, күрүлуғ јохдур. Емоционал вәзифәт диалектик планда тәләһүр едир, реалист конкретлик, лиризм патетика илә мәһарәтлә әләғәләндирилир, идраки маһијјәтлә бәдиһи конкретлијин вәһдәтинә инадлы сәј көстәрилир.

чылыг мәзијәтләрини мушаһидә етмәк олар. Буну һеч заман нәзәрдән гачырмаг олмас ки, ифа просесиндә Б. Мәнсуровун эн әсас мәғсәди динләјичиләрин диггәтини һәрәкәтә кәтирмәк муғамын дәрк олунмасында, онун бәднн хүсусијјәтләринин вә зәнкинлијинин ашыланмасында, гијмәтләндирилмәсиндә шү-урлулуғу јүксәлтмәкдир. О, нәтиғанә чалыр, муғам бәрдашт илә—бир нөв психоложи һазырлыға чеврилән киришлә баш-ламағы мәғсәдәујгун билмир. Бирдән-бирә мәтләбә кечир. Муғамдахили тәзадлыға даһа бөјүк диггәт јетирир. Лакин чалғысында тәзадлар нә гәдәр үстүнлүк тәшкил етсә дә, да-хили әләғә, бүтөвлүк һеч вахт зәифләмир, там биткилик позулмур, муғамын маһијјәт вә мәғзинә, форма вә мәзмун вәһдәтинә хәләл кәлмир. Онун ләјагәт вә үстүнлүкләри их-тијарында олан бүтүн ифадә пријомлары вә вәситәләринин тәмијјәти дејил, башлыча олараг онларын сәмәрәлијли вә

кәјфијјәтинин јүксәклијини нүмајиш етдирир. Дејилдијн ки-ми Б. Мәнсуров нәји нә чүр ишләдирсә ишләтсин һәмишә му-ғамын мәнтигини әсас көтүрүр. Бу онун әвәзсиз хидмәтидир. Елә буна көрә дә тарзәнин сәнәти бөјүк тәлгин күчүнә ма-ликдир. Муғамын оријиналлығы, көкләнкәлмә гәйиләри-ны, нормаларыны, али бәднн принципләрини һәртәрәfli аң-ламаг, ајдынлашдырмаг үчүн арашдырычыја олдуғча јарар-лы материал верир. Бу сәнәт муғам мүдриклик мәктәбинә, надир милли исте'адларә чоғ фәал чәх тахын бағдырды, бөјүк сәңдәнин ән јүксәк ифадәсидир. Чалғысынын камил-лик, мүдриклик вә шөһрәт зирвәсиндә олан гүдрәтли хал сәнәтқары, јорулмас муғам муһафизәчиси Бәһрам Мәнсура-вун сирри бундадыр.

Хәләл ГҮДІҖЕВ